

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2003, C.8, S.2 s.63-76.

KDV ORANLARININ GELİR GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMININ AMPİRİK ANALİZİ

AN EMPIRICAL ANALYSIS OF THE DISTRIBUTION OF VAT RATES ON INCOME GROUPS

Yrd.Doç.Dr.Ercan BALDEMİR*
Arş.Gör.Orhan ÇAKMAK**
Arş.Gör.Mehmet AVCI***

ÖZET

Bu çalışmanın amacı gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilebilmesi için farklı mal ve hizmetlerdeki KDV oranlarının en uygun seviyesini belirlemektir. Bu maksatla önce farklı mal ve hizmetlere uygulanacak KDV oranlarının belirlenmesinde esas olan "Diferansiyel Mal ve Hizmet Vergilemesi" teorik açıdan analiz edilmiştir. Ardından DİE 1994 yılı Tüketim Harcamaları ve Gelir Dağılım İstatistikleri kullanılarak bir deneme çalışması yapılmıştır.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to determine the Value Added Tax (VAT) rate of goods and service facilities to prevent unbalanced distribution of incomes between revenue groups. For this goal; as a first step of the study, "Differential Goods and Service Taxation" which is the base of determining the rate of VAT is theoretical discussed and then an empirical study made by using State Statistical Institute statistics on 1994 Consumption Expenditure and Revenue Distribution.

1. GİRİŞ

Vergi, kamu ekonomisinin fonksiyonları olan kaynak ve gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Uygulanan vergi politikaları kaynak dağılımında etkinliğin ve gelir dağılımında adaletin sağlanması için bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak, vergileme yolu ile kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması gelir dağılımının bozulmasına, gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik vergileme tedbirleri ise kaynak dağılımındaki etkinliğin azalmasına neden olmaktadır. Ancak tüketim vergilerinde oran farklılaştırmasına gidilerek bir ölçüde adalet sağlanmaya çalışılmaktadır.

* Muğla Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü.

** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD.

*** Muğla Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü.

Tüketim üzerinden elde edilen vergi, vergi gelirleri içinde önemli bir yer işgal etmektedir. Hem gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermeye yönelik hem de var olan vergi gelirlerini artırmak için alternatif tüketim vergisi uygulamaları söz konusudur. Ülkemizde de özellikle Avrupa Birliğine üye ülkelerdeki tüketim vergisi uygulamalarına uygun şekilde yeni bir tüketim vergisi modeli belirlenmeye çalışılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde lüks tüketimin vergilendirilmesi daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde de bu yönlü çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle tüketim vergileri içerisinde KDV (Katma Değer Vergisi) çok sıkı ve daha yaygın olarak hem adalet hem de etkinlik açısından kullanılmaktadır.

2. DİFERANSİYEL MAL VE HİZMET VERGİLEMESİ

Bir kişinin refah seviyesinin elde ettiği gelir düzeyiyle değil, fakat tüketim harcamalarıyla da ölçülmesi gerektiği görüşü, onyedinci yüzyıldan günümüze kadar savunulmuştur. Gerçekten bireyler gelirlerinin tasarruf ettikleri kısmı ile birlikte harcama yaptıkları kısımdan da doğrudan fayda sağlarlar. Bundan dolayı gelirin tüketime ayrılan kısmının da vergilendirilmesi görüşü birçok iktisatçı tarafından savunulmaktadır. Ekonomik ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için tüketim vergileri etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Can, 1997, s.141).

Vergilemenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, artan oranlı ve gerileyici yapıya sahip olmalarına bağlıdır. Tüketim vergilerinin gerileyici özellik taşıdıkları görüşü, tüketim vergisine tabi mal ve hizmetlerin, gelir seviyesi düşük grupların tüketimleri içinde, yüksek gelirli gruplara göre daha fazla olmasına dayanmaktadır (Kızılyallı, 1969, s.367)

Piyasadaki farklı mallara farklı oranlarda vergi uygulaması diferansiyel mal ve hizmet vergilemesi olarak adlandırılmaktadır. Teorik olarak mal ve hizmetlerin farklı şekillerde vergilendirilmesinin bazı nedenleri bulunmaktadır (OECD, 1993, s.21).

- Uygun basitleştirilmiş varsayımlar altında eğer vergi oranları talep elastikiyetlerine bağlı olarak ve aksine bölümlendirilmişse refah kayıpları en aza indirilebilir.
- Mal ve hizmetler üzerinden alınan tüketim vergileri, lüks mallara daha yüksek oranda olup zorunlu mallara daha düşük oranda uygulanarak artan oranlı hale getirilebilir.

Farklı mal ve hizmetlere farklı oranların uygulanması ile tüketimin vergilendirilmesinde optimizasyon sağlanmış olacaktır.

Optimal tüketim vergilemesinde, belirli bir miktar gelirin elde edilmesini sağlamak amacıyla getirilen bir vergide etkinlik kaybı artışının nispi olarak vergi oranından fazla olmaması için en iyi yol vergi oranlarının mümkün olduğu kadar düşük tutulması ve vergi tabanını mümkün olduğu ölçüde genişletmektir (Charles, 1987, s.445-447). Bununla beraber düşük talep ve arz esnekliklerine sahip malları yüksek oranda vergilemek, bunun yanında yüksek esnekliğe sahip olanları düşük oranda vergilemek, etkinlik kaybını azaltacaktır. Ancak Ramsey'in bu görüşü, tüketim vergilerinin kaynak dağılımı açısından optimal olma şartlarını incelemekte olup gelir dağılımı açısından optimal koşullara değinmemektedir (Stiglitz- Atkinson, 1991, s.370-371)

Tüketim vergilemesinde farklı mallar için farklı oranların uygulanabilmesi sistemde mevcut olan vergi kümesine bağlı olarak belirlenebilmektedir. Diferansiyel mal vergilemesinin olmasının gerekliliği ve gerektiye hangi farklı oranların seçileceği, sistemde bir gelir vergisinin varlığına ve varsa bu verginin yapısına bağlıdır. Ramsey, herhangi bir gelir vergisinin olmaması halinde, farklı malların sadece talep ve arz esnekliklerine dayalı olarak farklı oranlarda vergilenmesi gerektiğini göstermiştir. Optimal olarak seçilmiş bir gelir vergisi varsa, farklı mal ve hizmetlere vergi uygulamak uygun olmayabilir. Diferansiyel mal ve hizmet vergilerinin uygulanması istendiğinde, bunlar sadece talep esneklikleri üzerine dayalı olamazlar (Stiglitz, 1994, s.611).

Yukarıda belirtildiği gibi, diferansiyel mal ve hizmet vergilemesinin uygulanabilmesi için piyasa şartlarının ve uygulanmakta olan gelir vergisinin iyi incelenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde diferansiyel mal ve hizmet vergilemesinden beklenen düzenleyici etki gerçekleşmeyecektir. Buraya kadar teorik açıdan analizi yapılan Diferansiyel mal ve hizmet vergilemesinin gelir grupları arasındaki düzenleyici etkisi aşağıda ampirik bir inceleme ile ortaya konulmuştur.

3. DEĞİŞKENLERİN VE MODELİN BELİRLENMESİ

Türkiye hem yapı hem de denetim mekanizması bakımından yetersiz bir vergi sistemine sahip bulunmaktadır. Bunun için farklı mallara farklı vergi oranları uygulanması modelinin ülkemiz açısından daha yaygın olarak kullanılması mümkün olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, halkın genel tüketim eğilimlerine bakarak ve gelir dağılımını dikkate alarak oran farklılaştırması yapmaktır. Ülkemizde gerek gelir dağılımı gerekse vergi politikalarının ekonomi üzerindeki etkisini inceleme konusunda ekonometrik analiz yapmaya yeterli sayıda veri temin edilememektedir.

Tüketim- Gelir ilişkisini ekonometrik olarak ortaya koyabilmek için iki tür veri kullanılabilir. Bunlar zaman serisi verileri ve yatay kesit

verileridir. Türkiye için tüketimin yıllara göre gelir ve diğer değişkenlere bağlı olarak gelişimini ortaya koyabilecek veriler olmadığı için zaman serisi analizi kullanılamamaktadır (Kesbiç, 1993, s.47).

Ülkemizde gelir dağılımı ile ilgili 1963 yılından bu tarafa bir çok çalışma gerek kamu gerekse özel kesim tarafından yapılmıştır. Ancak, yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemler farklı olduğu için yapılan çalışma verilerini kullanarak genel bir yargıya varmak mümkün değildir. Aynı şekilde, ülkemizde tüketim harcamaları ile ilgili çalışmalar ilk kez 1973 yılında yapılmıştır. Bunu izleyen 1978, 1987 ve 1994 yıllarında da anket çalışmaları yapılmıştır. Gelir dağılımı çalışmalarında olduğu gibi, tüketim harcamaları konusunda da gerek kapsanan alan ve yerleşim yerleri gerekse örnekleme yöntemi ve kullanılan tanımlardaki farklılık nedeniyle genel bir değerlendirme yapmak mümkün olmamaktadır.

Bu nedenlerden dolayı, bu çalışmada ampirik inceleme yapabilmek için yatay kesit analizinden yararlanılacaktır. Ayrıca, çalışmada tüketim vergileri içerisinde etkin ve yaygın olarak kullanılan KDV'nin, gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu incelemede, 1994 yılı Tüketim Harcamaları anketi ve Gelir Dağılımı sonuçlarından yararlanılmıştır. Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçları aynen kullanılmıştır*.

Gelir gruplarının harcama paylarına bakılarak farklı KDV oranları kullanılmıştır. Dört farklı KDV oran kümesi, %20'lik gelir gruplarının tüketim kalıplarına uygulanmıştır. İlk uygulama sabit bir KDV oranı (%10) olarak yapılmıştır. Diğer üç KDV oranı kümesi, farklı mal ve hizmet gruplarına farklı oranların uygulanmasını kapsamaktadır.

Çalışmada öncelikle tüketim elastikiyetlerinin belirlenebilmesi için her yüzdelik grupların gelirlerinden harcama kalemlerine düşen paylar iller bazında alınmış ve iki taraflı logaritmik model kullanılmak (Akkaya 1987 s.185) suretiyle harcama gruplarının yüzde gruplarına göre elastikiyetleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yaklaşık elli model uygulanmış, modellerin katsayı testleri (t) ve model testleri (F) anlamlı bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. Tablodaki rakamlar elastikiyetleri vermektedir. Parantez içerisindeki rakamlar ise R kare değerleridir. Elde edilen elastikiyetlerin ortalamasına bakıldığında; Gıda-İçki-Tütün, Giyim-Ayakkabı ve Çeşitli Mal ve Hizmet harcama gruplarının elastikiyetlerinin az da olsa 1'den küçük diğer harcama gruplarının elastikiyetlerinin ise 1'den büyük oldukları görülmüştür. 1. %20 ile 2. %20'lik grupların Gıda-İçki-Tütün, Konut-Kira, Ev Eşyası, Eğitim, Lokanta-Otel, Giyim-Ayakkabı ve Çeşitli Mal ve Hizmetler harcama grupları elastikiyetleri diğer gruplardan daha büyüktür. 3. %20 ve 4. %20'lik gruplarda ise Sağlık, Ulaştırma-

---

* Gelir Dağılımı için; %20'lik Dilimlere Göre Gelir Dağılımı, Türkiye, 1994 ; Tüketim Harcamaları için; Hanehalkı Büyüklüğü Eşit Olan Hanelerin Sıralı Gelir Gruplarına Göre Tüketim Harcaması Türleri, Türkiye, 1994.

Haberleşme ve Kültür-Eğlence elastikiyetleri ise diğerlerinden daha büyük olarak bulunmuştur.

Tablo 1:Harcama Gruplarının Yüzde Gruplarına Göre Elastikiyetleri

TÜKETİM HARCAMALARI	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Gıda –içki-tütün	0.947 (0.994)	0.949 (0.983)	0.933 (0.979)	0.935 (0.979)	0.822 (0.951)
Lokanta-otel	1.121 (0.843)	1.101 (0.785)	1.035 (0.914)	1.094 (0.927)	1.050 (0.940)
Giyim-ayakkabı	1.060 (0.788)	0.995 (0.930)	0.943 (0.974)	1.019 (0.972)	0.829 (0.952)
Ev eşyaları	1.021 (0.872)	1.129 (0.886)	0.998 (0.900)	0.929 (0.874)	0.939 (0.953)
Sağlık	1.064 (0.878)	1.017 (0.937)	1.071 (0.945)	1.128 (0.918)	1.101 (0.949)
Eğitim	1.176 (0.876)	1.241 (0.829)	0.908 (0.644)	0.999 (0.843)	1.026 (0.798)
Ulaştırma-Haberleşme	1.021 (0.872)	1.054 (0.874)	1.407 (0.886)	1.225 (0.852)	1.089 (0.840)
Kültür-eğlence	1.064 (0.877)	1.056 (0.814)	1.187 (0.889)	0.978 (0.876)	1.068 (0.947)
Konut-kira	1.036 (0.9901)	1.039 (0.994)	1.039 (0.984)	1.025 (0.988)	0.966 (0.922)
Çeşitli mal ve hizmet	1.078 (0.924)	0.957 (0.961)	1.005 (0.975)	1.019 (0.972)	0.918 (0.955)

Elastikiyetlerin önemli olmasının yanında kişinin gerek psikolojik ve gerekse sosyolojik bir takım ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Örneğin, her ne kadar elastikiyeti 1'in üzerinde ise de Sağlık, Eğitim, Kültür-Eğlence gibi harcama gruplarından daha az vergi alınması sosyal adaletin sağlanması açısından önemlidir. Düşük gelir gruplarının bu tür harcama gruplarına olan elastikiyetinin 1'den büyük olması normaldir. Bu grupları bu faaliyetlerden yararlandırabilmek için daha düşük veya sıfır KDV oranlarının uygulanması düşünülebilir.

Harcama gruplarının alternatif KDV oranları belirlenirken bunlara da dikkat edilmek suretiyle dört ayrı KDV oranları kümesi belirlenmiştir (Özmucur, 1995, s.11). Bunlar Tablo 2,3,4,5 de verilmektedir.

Kullanılan Veriler Şöyledir:

$$\begin{aligned}
 G = \Sigma G_j & : G - \text{Toplam kullanılabilir gelir} \\
 V = \Sigma V_j & : V - \text{Toplam katma değer vergisinin geliri} \\
 F = \Sigma F_j & : F - \text{Toplam katma değer sonrası gelir} \\
 V_i = k_j H_{ij} & : V_i - i \text{ gelir grubunun ödediği vergi} \\
 & k_j - j \text{ harcaması için KDV oranı} \\
 & H_{ij} - i \text{ gelir grubunun j harcaması} \\
 O_i = V_j / G_i & : O_i - i \text{ gelir grubunun ödediği verginin gelire oranı} \\
 F_i = G_j - V_i & : F_i - I \text{ gelir grubunun faktör geliri (sadece katma} \\
 & \text{değer sonrası geliri)}
 \end{aligned}$$

Yukarıdaki formüller doğrultusunda ilk önce, gelir gruplarının tüketim harcamalarına göre farklı oranlar uygulanarak ödedikleri KDV miktarı* hesaplanmıştır.

Tablo:6'da gelir kısmındaki veriler (G) 1994 yılı gelir dağılımı anketi %20'lik gruplara göre dağılım sonuçlarından alınmıştır. Bu verilere, Tabloda belirtilen dört farklı KDV oranları kümesi ayrı ayrı uygulanmıştır. Bu hesaplamaların toplamı KDV sütununda belirtilmiştir (V). Daha sonra gelirden, ödenen KDV miktarı düşülmüştür. Bu hesaplama üçüncü kısımda KDV sonrası gelir kısmında (F) gösterilmiştir. Hanehalkı yüzdeleri 1994 yılı tüketim harcamaları anketinden alınmıştır.

Tablo 2: Toplam Tüketim Harcaması Türleri (Milyon)

Tüketim Harcamaları	TOPLAM	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Toplam Tüketim Har.	31.395.571	2.078.575	3.389.282	4.925.149	6.977.669	14.024.897
Gıda-içki-tütün	10.084.948	1.026.681	1.517.572	1.986.981	2.372.821	3.180.892
Lokanta-otel	2.894.475	167.142	294.164	482.242	658.693	1.292.235
Giyim-ayakkabı	6.789.297	481.322	772.278	1.130.021	1.561.568	2.844.109
Ev eşyaları	3.160.699	137.323	294.805	417.043	689.533	1.621.996
Sağlık	739.259	39.191	76.318	106.059	129.566	388.125
Eğitim	3.501.231	79.735	135.301	233.110	698.409	2.354.676
Ulaştırma-Haberleşme	944.549	16.320	55.508	135.703	178.854	558.164
Kültür-eğlence	522.097	13.817	23.411	49.648	111.112	324.109
Konut-kira	921.480	42.769	84.840	130.061	197.978	465.833
Çeşitli mal ve hizmet	1.837.536	74.276	135.086	254.280	379.135	994.759

Kaynak; DİE, 1994 Tüketim Harcamaları Anketi, s. 86

* Verginin ileri yansıtılmış olduğu varsayımı altında KDV nihai tüketici tarafından ödenmiş olmaktadır.

Tablo 3: KDV Oranları Uygulaması (II. Model)

Tüketim Harcamaları	KDV Oranı	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Gıda –içki-tütün	0	-	-	-	-	-
Lokanta-otel	20	0.086	0.017	0.026	0.0039	0.093
Giyim-ayakkabı	20	0.033	0.06	0.1	1.32	2.6
Ev eşyaları	10	0.013	0.029	0.041	0.068	1.62
Sağlık	0	-	-	-	-	-
Eğitim	0	-	-	-	-	-
Ulaştırma-Haberleşme	20	0.016	0.027	0.0047	1.4	4.7
Kültür-eğlence	0	-	-	-	-	-
Konut-kira	10	0.048	0.077	1.1	1.56	2.84
Çeşitli mal ve hizmet	10	0.0074	0.0013	0.0025	0.0038	0.099
TOPLAM		0.125	0.2113	1.3165	4.3557	11.952

Tablo 4: KDV Oranları Uygulaması (III. Model)

Tüketim Harcamaları	KDV Oranı	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Gıda –içki-tütün	0	-	-	-	-	-
Lokanta-otel	20	0.086	0.017	0.026	0.0039	0.093
Giyim-ayakkabı	20	0.033	0.06	0.1	1.32	2.6
Ev eşyaları	20	0.013	0.058	0.082	0.136	3.24
Sağlık	0	-	-	-	-	-
Eğitim	0	-	-	-	-	-
Ulaştırma-Haberleşme	20	0.016	0.027	0.0047	1.4	4.7
Kültür-eğlence	0	-	-	-	-	-
Konut-kira	20	0.096	0.154	2.2	3.12	5.68
Çeşitli mal ve hizmet	20	0.0148	0.0026	0.005	0.0076	0.198
TOPLAM		0.1974	0.3186	2.507	6.00	16.51

Tablo 5: KDV Oranları Uygulaması (IV. Model)

Tüketim Harcamaları	KDV Oranı	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Gıda -içki-tütün	0	-	-	-	-	-
Lokanta-otel	20	0.086	0.017	0.026	0.0039	0.093
Giyim-ayakkabı	20	0.033	0.06	0.1	1.32	2.6
Ev eşyaları	10	0.013	0.058	0.082	0.136	3.24
Sağlık	5	0.002	0.004	0.005	0.65	0.019
Eğitim	20	0.0027	0.0047	0.001	0.022	0.065
Ulaştırma-Haberleşme	20	0.016	0.027	0.0047	1.4	4.7
Kültür-eğlence	20	0.0033	0.011	0.027	0.036	0.112
Konut-kira	10	0.048	0.077	1.1	1.56	2.84
Çeşitli mal ve hizmet	20	0.0148	0.0026	0.005	0.0076	0.198
TOPLAM		0.1414	0.2323	1.352	5.07	12.247

Daha sonra ödenen KDV miktarından sonraki gelir yüzdeleri belirtilmiştir. Tablo:6'daki son sütunda ise ödenen KDV miktarının gelire oranı gösterilmektedir.

Düz oranlı bir KDV uygulaması (Bkz.Tablo:2, I.model, %10), gelir dağılımındaki eşitsizliği artırıcı yönde etki yapmakta ve gelir seviyesi yüksek olanların lehine sonuçlanmaktadır. Nitekim 1.yüzde 20'lik grubun kullanılabilir gelir yüzdesi 4.85'den, KDV sonrasında 4.83'e gerilerken 5. yüzde 20'lik grubun geliri 54.87'den 55.02'ye yükselmiştir. Ayrıca 1. yüzde 20'lik grubun ödediği KDV'nin gelire oranı 1.93 iken 5. yüzde 20'lik grubun oranı ise 1.15 olmaktadır. Bu durumda gösteriyor ki gelir eşitsizliğini artırıcı yönde bir tarife söz konusudur.

Bu modelde dikkati çeken husus, toplam KDV miktarının diğer modellere göre daha fazla olmasıdır. Yani devletin KDV'den elde ettiği toplam gelir daha fazla olmaktadır. Tablo 6'daki II. Model önerisinde ise; gıda, sağlık, eğitim ve kültür harcamalarına yüzde 0 (sıfır)'lık oran uygulanmıştır. Diğer tüketim harcamalarına ise oran farklılaştırması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ilk üç grubun KDV sonrası gelir yüzdeleri, kullanılabilir gelir yüzdelerine göre artış göstermiştir. Son iki grubun gelirinde ise bir azalma söz konusudur. Ayrıca verginin gelire oranı özellikle 4. grupta kendini daha fazla hissettirmektedir.

Tablo 6: Alternatif KDV Oranları ve Gelir Grupları Üzerindeki Etkisi

	Gelir (milyar) (G)	KDV (milyar) (V)	KDV Sonrası Gelir (milyar) (F)	Hane Halkı Yüzdesi	Kullanılabilir Gelir Yüzdesi	KDV Sonrası Gelir Yüzdesi (Fi)	Vergi/ Gelir oranı (Oi)
Model I							
1.%20	107.3	2.08	105.22	15.4	4.856962	4.8313926	1.93849
2.%20	190.6	3.39	187.21	18.6	8.627557	8.5961319	1.778594
3.%20	278.6	4.93	273.67	21.1	12.61094	12.566121	1.769562
4.%20	420.3	6.98	413.32	21.8	19.02997	18.978437	1.660719
5.%20	1212.4	14.02	1198.38	23.1	54.87959	55.026081	1.156384
Toplam	2209.2	31.4	2177.8	100	100	100	8.303749
Model II							
1.%20	107.3	0.125	107.175	15.4	4.856962	4.8910	0.1164
2.%20	190.6	0.211	190.388	18.6	8.627557	8.6886	0.1108
3.%20	278.6	1.316	277.283	21.1	12.61094	12.6541	0.4725
4.%20	420.3	4.355	415.944	21.8	19.02997	18.9821	1.0363
5.%20	1212.4	11.952	1200.448	23.1	54.87959	54.7839	0.9858
Toplam	2209.2	17.960	2191.24	100	100	100	2.7220
Model III							
1.%20	107.3	0.12	107.18	15.4	4.856962	4.9080	0.1118
2.%20	190.6	0.32	190.28	18.6	8.627557	8.7134	0.1678
3.%20	278.6	2.50	276.10	21.1	12.61094	12.6433	0.8973
4.%20	420.3	6.00	414.30	21.8	19.02997	18.9719	1.4275
5.%20	1212.4	16.51	1195.89	23.1	54.87959	54.7631	1.3617
Toplam	2209.2	25.45	2183.75	100	100	100	1.1520
Model IV							
1.%20	107.3	0.1414	107.1586	15.4	4.856962	4.8927	0.1317
2.%20	190.6	0.2323	190.3677	18.6	8.627557	8.6919	0.1218

Tablo 6’da III. Model önerisinde ise, farklı mal gruplarına yüzde 20 ve yüzde 0 (sıfır)’lık oran uygulanmıştır. Burada özellikle I. ve II. grubun KDV sonrası gelir oranların da belirgin bir artış söz konusudur. III. gelir grubunda da belirli bir artış KDV sonrası gelirden gözlenirken, IV. ve V. gelir gruplarında belirli bir azalma söz konusudur. I. ve II. gelir grubuna göre III, IV ve V. gelir grubunun ödediği KDV’nin gelire oranı daha fazla olmaktadır.

Tablo 6’da IV. model önerisinde ise, şu ana kadar ki model önerilerinde yüzde 0 (sıfır) oranı uyguladığımız sağlık, eğitim ve kültür harcamalarına yüzde 5 ve yüzde 20 oranları uygulanıp bir inceleme yapılmıştır. Sonuçlara göre, ilk üç gelir grubunun kullanılabilir gelir

yüzdelerinde, KDV sonrasında bir artış meydana gelmektedir. IV. ve V. gelir gruplarında ise ters bir durum söz konusudur. Ayrıca, özellikle I. ve II. gelir gruplarının ödedikleri KDV'nin gelirlerine oranı, diğer gruplara göre daha az olmaktadır.

Devletin KDV'den elde ettiği gelir açısından bir değerlendirme yapılacak olursa, I. Model önerisindeki yüzde 10'luk tek oran daha fazla gelir elde etmek için en uygun olmaktadır. Eğer gelir dağılımını da dikkate alarak bir değerlendirme yaparsak, ülkemiz için önerilen model önerilerinden en uygunu üçüncü model olmaktadır. Çünkü, devlete gelir sağlamanın yanında, gelir dağılımındaki eşitsizliği de kısmen giderebilmektedir. Sonuç olarak halkın tüketim eğilimlerine göre KDV oranlarının farklılaştırılması gelir dağılımındaki bozulmayı belirli ölçüde yavaşlatabilmekte olduğu söylenebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde birçok ülke ekonomisinde, kamu kesiminin milli ekonomi içindeki payı zamanla artarak yüzde ellilerin üzerine çıkabilmiştir. Ekonominin birçok alanında kendini hissettiren devlet, artan kamu harcamalarını finanse edebilmek için toplumun var olan vergi yükünü artırma yoluna gitmiştir. Bu anlamda vergi sistemi içinde yer alan vergiler, devletin ekonomik ve sosyal açıdan belirlediği hedeflere ulaşmada bir araç olarak kullanılabilir.

Bundan dolayı, vergi politikaları ile kamu ekonomisinin fonksiyonları olan optimal kaynak dağılımının sağlanması ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi hedeflenmektedir. Ancak, uygulanan vergi politikaları ile hem sosyal adaleti sağlayabilmek hem de tasarruf ve yatırımları teşvik etmek, gelişmekte olan ülkelerde hayli güç olmaktadır.

Zira, gelişmekte olan ülkelere vergi potansiyeli tam olarak belirlenememektedir. Etkin çalışan bir vergi idaresinin olmayışı da vergi denetiminin sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelere dolaylı vergilerin, toplam vergi gelirleri içindeki payı daha fazla olmaktadır. Dolaylı vergiler subjektif karakterli olup gerileyici bir özelliğe sahiptirler. Yani mükelleflerin durumlarını dikkate almadan uygulanırlar ve bu vergiler yansıma mekanizmasıyla nihai tüketici üzerinde kalmaktadırlar.

Ülkemizde 1980'li yıllardan 1985 yılına kadar dolaylı vergilerin Türk vergi Sistemindeki ağırlığından söz etmek mümkün değildi. 1985 yılında KDV'nin uygulamaya girmesiyle birlikte dolaylı vergilerin, toplam vergi gelirleri içindeki payı önemli derecede artış göstermiştir.

1980'li yıllarda zaten önemli ölçüde bozulmuş olan gelir dağılımı, 1985 yılında KDV'nin yürürlüğe konulmasının da etkisiyle bozulmaya devam

etmiştir. Bu durum sadece kişisel gelir dağılımı açısından değil, sektörel, bölgesel ve fonksiyonel dağılımı etkileyecek şekilde kendini hissettirmiştir.

Türkiye’de süregelen gelir dağılımı eşitsizliklerini giderebilmek için alternatif kamu politikaları uygulanmaya çalışılmaktadır. Bunun için gelir dağılımındaki eşitsizliği giderici faktörlerden olan vergi politikası, ülkemizde de son yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle dolaylı vergilerin, gelirin yeniden dağılımında etkili olacağı düşünülmüştür.

Türkiye’de 1980’li yıllarda uygulanan vergi politikaları, gelirin yeniden dağıtılması yönünde etkili olmuş, ancak bu etki sanıldığı aksine gelir dağılımını daha da bozucu yönde gerçekleşmiştir. 1985 yılında uygulanan KDV, halkın tüketim eğilimlerini dikkate almadan daha çok devlete gelir sağlama amacıyla uygulandığı için gelir dağılımı açısından eşitsizliği düzenleyici bir etki göstermemiştir. Zira, tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli için tüketim vergileri büyük bir vergi yükü oluşturmaktadır. Özellikle zorunlu mal ve hizmetlere uygulanan oranlarla, lüks mal ve hizmetlere uygulanan oranların, gelir eşitsizlikleri dikkate alınmadan yapılması var olan gelir eşitsizliğini daha da arttırmıştır..

Bireyler, gelirleri ile önce tüketim ihtiyaçlarını karşılarlar ve geriye kalan kısmını tasarruf ederler. Gelir seviyesi düşük olan kimselerin tasarrufları da çok sınırlı olmaktadır. Yani gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime ayırmaktadırlar. Bu tüketim harcaması da genelde zorunlu mal ve hizmetlere yönelik olarak gerçekleşmektedir. Eğer uygulanan tüketim vergisi oranları ile gelir dağılımındaki eşitsizliği düzenleyici bir vergi optimizasyonu sağlanamazsa eşitsizlik gelir seviyesi düşük olanlar aleyhine ilerleyecektir.

Nitekim ülkemizde zorunlu mal ve hizmetlerden alınan tüketim vergilerinin oranı yüksek olduğundan bunun gelir dağılımı üzerindeki etkisi olumsuz olmuştur. Bu uygulama, Türkiye’de yapılan tüm gelir dağılımı araştırmalarında ortaya çıkmıştır. Halen milli gelirin yarısı, nüfusun % 20’si tarafından kullanılmaktadır. Gelir dağılımı 1980 sonrası dönemde daha da kötüleşmiş, ücret ve maaşların milli gelir içindeki payı artmamıştır. Buna karşılık faiz, rant ve kar gelirlerinin milli gelir içindeki payı yükselmiştir. Türkiye’deki gelir dağılımındaki eşitsizliğin önemli ölçüde bozulmasına etki eden faktör, 1980’den sonra uygulanan ekonomi politikaları olmuştur.

Uygulanan tüketim vergileri politikası ile gelir eşitsizliğini belirli bir seviyede etkileyebilmek mümkün olmaktadır. Ancak, bu etkinin gelir seviyesi düşük olanlar lehine kendini hissettirebilmesi için uygulanan tüketim vergisi oranlarının farklılaştırılması gerekmektedir. Ülkenin tüketim kalıplarına göre, uygulanan tüketim vergilerinde oran farklılaştırması -zorunlu tüketim mallarına az lüks tüketim mallarına daha yüksek- yapılırsa, gelir seviyesi yüksek olanların gelirleri daha fazla vergilendirilebilecektir. Bu uygulama ise gelir seviyesi düşük olanların lehine olmaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar genel olarak değerlendirildiğinde, 1980 sonrası dönemde ülkemizde uygulanan tüketim vergisi politikaları sadece daha fazla gelir elde etmek amacıyla uygulanmıştır. Bu uygulama ise, gelir dağılımı türlerini, gelir seviyesi düşük olanlar aleyhine bozmaktadır. Bunun sonucunda, ülkenin sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu ortam ise politikacıların işine yaramaktadır. Çünkü, enflasyon ile birlikte gelir dağılımındaki eşitsizliğin fazla olduğu bir ülkenin vatandaşları, ekonomik kaygılarla sosyal ve siyasal haklarını tam anlamıyla savunamayacaklardır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ve son kısımdaki ampirik incelemeye göre aşağıdaki öneriler getirmek mümkündür.

- Herşeyden önce, ülkemizde uygulanan tüketim vergilerinin temel amacı mali -gelir sağlama- olmamalı. Bununla birlikte hem sosyal amaç hem de ekonomik amaç göz önünde bulundurulmalıdır. Sadece gelir sağlamak amacıyla uygulanan tüketim vergilerinin, sosyal ve ekonomik amaçları olumsuz olarak gerçekleşecektir. Bunun için tüketim vergileri uygulamasında sosyal ve ekonomik amaç, öncelikli olarak gerçekleştirilmelidir.

- Tüketim vergilerinden beklenen sosyal ve ekonomik amacın gerçekleşebilmesi için, halkın tüketim eğilimlerinin iyi belirlenmesi gerekmektedir. Eğer, uygulanan tüketim vergisi politikaları, tüketim harcamalarının genel yapısı gözönünde bulundurularak yapılırsa, temel amaçlarını gerçekleştirmiş olacaktır. Bunun için, tüketim harcamaları ile ilgili çalışmaların periyodik olarak yapılması gerekmektedir.

- Özellikle, Devlet İstatistik Enstitüsünün yaptığı çalışmalarda gıda-içki-tütün harcamalarını birlikte incelemesi, zorunlu tüketim mallarına uygulanacak vergi oranları konusunda sakıncalar meydana getirmektedir. Çünkü, birçok ülkede gıda harcamaları zorunlu tüketim malları sınıflandırılmasına girerken içki ve tütün lüks mallar sınıflandırılmasına girebilmektedir. Bundan dolayı, gıda harcamalarının ayrı, içki ve tütün harcamalarının ayrı yapılması gerekmektedir.

- DİE'nin yaptığı tüketim harcamaları anketi çalışmalarında kent-kır ayırımı ile birlikte bölgesel-yerel çalışmalar daha ayrıntılı olarak yapılmalıdır. Çünkü, bölgesel ve yerel olarak tüketim eğilimleri farklı olabilmektedir. Bundan dolayı, uygulanan tüketim vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi olumsuz olacaktır. Örneğin, fuel-oil üzerinden alınan tüketim vergisi oranları ülke bazında uygulanırsa; Erzurum'da yaşayan vatandaşla Aydın'da yaşayan vatandaş açısından gelir eşitsizliğine neden olunabilmektedir. Sekiz ayını kış olarak geçiren Erzurumlu vatandaşın gelirinden ödeyeceği tüketim vergisi payı ile, sadece üç ayını kış olarak geçiren Aydınlı vatandaşın ödeyeceği tüketim vergisi miktarı çok farklı olacaktır. Bunun için, DİE'nin yaptığı tüketim harcaması çalışmalarda yerel nitelik ağır basmalıdır.

- Bölgesel ve yerel nitelikli tüketim harcamaları çalışmaları detaylı bir şekilde yapılırsa farklı mal ve hizmetlere uygulanacak, farklı tüketim vergisi oranlarının seçimi de daha sağlıklı yapılabilecektir. Farklı mal ve hizmet gruplarına farklı tüketim vergisi oranlarının uygulanması, gelir eşitsizliğini giderici yönde etki yapmaktadır. Mal ve oran farklılaştırmasının optimal şekilde gerçekleştirilebilmesi için, gelir idaresinin bölgesel çapta teşkilatlanması gerekmektedir. Bir başka deyişle, Maliye Bakanlığına bağlı Gelirler Genel Müdürlüğü, bölge temsilcilikleri kurularak yeniden organize edilmelidir. Eğer bölgesel nitelikli tüketim harcamaları çalışmaları daha detaylı yapılırsa, bölgesel çapta kurulacak gelir idaresi ile oran farklılaştırılması da daha etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilecektir. Bu bağlamda vergi denetimi de etkin kılınabilecektir.

- Vergi denetiminin etkin olması kayıtdışı ekonomiyi de önleyebilecektir. Kayıtdışı ekonominin önlenmesi devletin finansman ihtiyacını azaltacaktır. Bu ise, devletin uyguladığı vergi politikasında dolaylı vergilerin payını azaltabilecektir. Bu sayede zorunlu mallar üzerindeki vergi oranları sıfıra (0) indirilebilecek, bundan dolayı, meydana gelecek vergi kaybının yerine kayıtdışı gelirleri ikame edilebilecektir.

- Ülkemizde uygulanan tüketim vergisi politikası içinde lüks mal kavramı yeniden yapılmalıdır. Hangi mal ve hizmetlerin lüks, hangilerinin lüks sayılmayacağı yeniden belirlenmelidir. Örneğin, beyaz eşya kavramına göre tüketim vergisi oranlarını uygulamak gelir eşitsizliğini artırabilecektir. Çünkü, buzdolabı günümüzde zaruri nitelik kazanırken klima daha lüks olmaktadır. Her iki mala aynı oranı uygulamak sakıncalı olacaktır. Bundan dolayı, beyaz eşya mal grubuna %15 ile %30 oranları arasında farklılaştırma yapılabilir.

- Ülkemizde uygulanan KDV tipi, gelir tipi KDV'dir. Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de KDV tipi, tüketim tipi KDV seçilmelidir.

-Bu çalışmada, sadece vergi politikasıyla gelir dağılımındaki eşitsizliği giderebilmek için önerilerde bulunulmuştur. Nitekim vergi politikası, gelir dağılımını etkilemede ikincil derecede etkin bir politika olmaktadır. Gelir dağılımını etkilemede birincil derecede etken ise kamu harcamaları politikasıdır. Kamu harcamalarının net verimi yüksek olan alanlara aktarılması, gelir dağılımı açısından zorunlu olmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesinde vergi politikası tek başına yeterli olamamaktadır. Bunun için, kamu harcamaları politikası ile vergi politikası koordineli bir şekilde yürütülmelidir.

Elde ettiğimiz sonuçlara göre, ülkemizde gelir dağılımı konusunda daha hassas çalışmalar yapılmalıdır. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesinde etkin olabilecek politikalar, sağlıklı bir şekilde uygulanmalıdır. Çünkü gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilememesinin ülkemiz açısından ekonomik ve sosyal sonuçları ağır olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. **AKKAYA**, Şahin; **Engel Eğrilerinin Ekonometrik Analiz Uygulamaları**, DEÜ.İİBF. Dergisi, Cilt 2,Sayı 2, 1987.
2. **BALLARD** L. Charles ve Diğerleri; **The Value-added Tax: A General Equilibrium Look at Its Efficiency and Incidence**, The effects Of Taxation An Capital Accumulation, Edited by. Martin Feldstein, The University Of Chicago Press, Chicago and London, 1987.
3. **CAN**, Engin; **Optimal Tüketim Vergilemesi**, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XII, Sayı:1-2, İstanbul, 1997.
4. **CHARLES**, Wolf .Jr; **Piyasa veya Devlet: Mükemmel Olmayan İki Alternatif Arasında Seçim** Çev. A.Rıza Karacan-Sedef Akgüngör, Ege Üniversitesi İİBF Yayınları No:1, İzmir, 1998.
5. **COPKUR**, Melek; **Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993
6. **DİE**; **1994 Yılı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları**, 2003, (www.die.gov.tr)
7. **DİE**; **1994 Yılı Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları**, 2003, (www.die.gov.tr)
8. **KESBİÇ**, Yenal; **Tüketim Fonksiyonu Analizi Ve Türkiye’de Gıda Maddeleri Tüketim Fonksiyonları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993.
9. **KIZILYALLI**, Hüsnü; **Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No:286, Maliye Enstitüsü Yayın No:33, Ankara, 1969.
10. **OECD**; **OECD Ülkelerinde Vergilendirme**, Çev. Nevzat Saygılıoğlu, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1993.
11. **ÖZMUCUR**, Süleyman; **Türkiye’de Gelir Dağılımı, Vergi Yükü, ve Makro Ekonomik Göstergeler**, Bogaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1995.
12. **STIGLITZ**, Joseph and Atkinson; **The Structure Of Indirect Taxation**, Modern Public Finance, Volume 14, USA, 1991.
13. **STIGLITZ**, Joseph; **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çev. Ö. Faruk Batırel, Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, İstanbul, 1994.
14. **ŞENGÜL**, Seda; **Türkiye’de Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi**, <http://idari.cu.edu.tr/sempozyum/bil52.htm> (01.03.2003).